

ABD Dolarının Kırılan Egemenliği ve Yeni Finansal Sistemin Kuruluđu

---

SERHAT LATİFOĐLU*Serbest Fon Yöneticisi

---

*Serhat Latifođlu serbest fon yöneticisidir. Finans kariyerinin ilk 11 yılında Türkiyede çeşitli yatırım bankalarının ve aracı kurumların türev piyasalar departmanlarında çalışmıştır. Söz konusu kurumların hemen hepsinde yurt içi ve yurt dışı türev piyasalar departmanlarını kurmuştur. Serhat Latifođlu son 10 yılda çeşitli amaçlarla fonlar ve şirketler kurmuş ve yönetmiştir. Bunlardan en önemlisi İsviçre'de kurulan ilk Türkiye türev arbitraj fonu olmuştur. Bununla birlikte halen Londra'da kurduğu Versum Wealth isimli özel varlık fonunu yönetmektedir. Söz konusu varlık fonu çeşitli iş dallarında üretim yapan şirketlere destek olmaktadır. Ayrıca uluslararası piyasalarda işlem yapan, davranışsal finans ilkeleriyle çalışan ve yapay zekaya dayalı bir fonu yönetmekte ve Türkiyede ilk 100 içinde yer alan bazı şirketlere finansal danışmanlık yapmaktadır. Marmara Üniversitesi İİBF Maliye mezunudur ve Yale Üniversitesi Davranışsal Ekonomi Sertifikası başta olmak üzere çok sayıda profesyonel sertifika sahibidir. Rumeli Türkleri Derneđi/Rumeli Balkan Federasyonu, RUYİAD ve Karadeniz Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarının yönetimi ve/veya kurullarında faaliyette bulunmuştur.

E-mail: serhat@versumwealth.com

Geliş Tarihi: 21.02.2023

Kabul Tarihi: 10.07.2023

Atıf: Latifođlu, S. (2023). ABD Dolarının Kırılan Egemenliği ve Yeni Finansal Sistemin Kuruluđu. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 5(1), 66-85.

ÖZ

2008 finansal krizinden sonra gelişmiş Batı ülkeleri uzun yıllar süren bir durgunluk sürecine girdi. Aşırı finansallaşan Batı ülkelerinin ekonomileri söz konusu finansallaşmanın verdiği zararları telafi etmekte oldukça zorlandı. Kriz sürecinde ve sonrasında üretime ağırlık veren Çin gibi ülkeler ise krizden büyüyerek ve güçlenerek çıktılar. Batı'nın uluslararası kurumları ABD'nin iradesiyle kurulan uluslararası finansal sistemin verdiği zararı karşılamak için yoğun çaba gösterdiler. Ancak atılan adımlarda öncelik ABD ve Batı ülkelerine verildi. 2008 sonrası yaşanan süreçte ABD doları ve onun egemen olduğu finansal sistem büyük bir güven kaybına uğradı. Ve bu sisteme alternatif olarak bazı örgütler çalışmalarına başladılar. ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü), BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) gibi bağımsız gelişen ülkelerin üyelerinden oluşan örgütler bir dizi somut adım atarak yeni bir finansal sistemin altyapısını oluşturdular. Yeni finansal sistemin amacı, dolarizasyonu en aza indirerek, alternatif uluslararası finansal kuruluşları kurarak ABD'nin finansal egemenliğini etkisiz hale getirmektir. ABD'nin finansal egemenliğinin kırılmasında dört temel bacak bulunuyor: İkili ve çok taraflı ticari anlaşmalarda milli paraların kullanılması, yeni uluslararası yatırım bankalarının kurulması, tüketim tarafında milli kredi kartları sistemlerinin kurulması, merkez bankası rezervlerinde dolara alternatif para birimleri ve altının rezerv olarak kullanımının yaygınlaşması. Bu yazının konusu ABD'nin finansal egemenliğini gerilemeye başlaması ve yeni finansal sistemin kurulması sürecinde BRICS'in attığı adımlar, ikili ve çok taraflı ticari ilişkilerde swap anlaşmalarının önemi, Çin ve Rusya'nın 2010'ların ortalarından başlayarak kurdukları finansal altyapının seyridir. Tüm bu başlıklar kurulan Yeni Finansal Sistem'in temel taşlarını ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: BRICS, dolarizasyon, dijitalleşme, 5R, Yeni Finansal Sistem.

ABD'NİN (AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ) 1945'ten hemen sonra başladığı ve ortaya çıkan koşullarda yaptığı hamleler, dünya finansal sistemine egemen olmasını sağladı. ABD'nin finansal egemenliği, ekonomik anlamda uluslararası tekellerin çıkarlarına hizmet eden ve yüksek kârlılık elde etmesini sağlayan bir özellik gösteriyor. ABD'nin finansal egemenliği dört temel kaynaktan besleniyor:

1. ABD dolarının spekülasyonu üstünden kar elde ediliyor.

ABD doları dünyanın en önemli takas, ödeme ve rezerv para birimidir. Çoğu ülkenin para sistemi büyük ölçüde ABD dolarına ba-

ğımlıdır. ABD doları sık sık manipüle edilerek hem yüksek kâr elde ediliyor hem de finansal piyasalara hükmediliyor.

2. ABD dolar egemenliği ile ekonomik krizini ihraç ediyor.

ABD'nin borç krizi her geçen gün derinleşiyor. Washington, ABD Merkez Bankası (FED) aracılığıyla doların arzını ayarlayarak borcunu ve diğer finansal sorunlarını kendine bağımlı ülkelere ihraç ediyor. FED'in Covid 19 Salgını öncesinde izlediği aşırı genişleme politikaları dolar varlıklarını azaltmasına ve çok sayıda ülkenin enflasyon ithal etmesine neden oldu.

3. Uluslararası ticaretin kontrolü ve ekonomik istihbarata erişim sağlanıyor.

CHIPS (Clearing House Interbank Payments System: Takas Odası Bankalararası Ödeme Sistemi), uluslararası ölçekte ABD dolarının trafiğinin takibini sağlar. 1973'te kurulan SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication: Uluslararası Bankalararası Finansal Telekomünikasyon Topluluğu) sistemi ise ABD dolarının takas güvenliğini sağlar. 200'den fazla ülkede 11,000'den fazla finans kuruluşunu birbirine bağlayan, yılda yaklaşık 1.8 milyar mesaj ileten ve günde yaklaşık 6 trilyon dolar değerinde ödeme emri ileten SWIFT sistemi bu konuda dünyada kurulmuş olan en büyük tekeldir (SWIFT, 2023). ABD, SWIFT sistemi üzerinde güçlü bir kontrole sahiptir. Dolayısıyla SWIFT işlem bilgilerini kısa sürede işleyip ve ABD'nin "sınır ötesi yargı yetkisi" (long-arm jurisdiction) politikasına uygun hale getirebilir. ABD doları cinsinden dünyanın uluslararası takas ve ödemelerin büyük çoğunluğu SWIFT ve CHIPS aracılığıyla yapılır. Bu nedenle ABD, ABD dolarının akışı üzerinde kontrole sahiptir ve onlardan önemli ekonomik istihbarat sağlar.

ABD, finansal bilgi iletim sistemlerine belirli yaptırımlar uygulayarak yaptırım uygulanan ülkeleri uluslararası dolar sisteminden izole edebilir.

4. ABD finansal egemenliği aracılığıyla mali yaptırımlar uygulayabilmektedir.

Dünyadaki finans kurumlarının çoğuna ABD tarafından sık sık caydırma politikası izleniyor. ABD'nin "sınır ötesi yargı yetkisi" politikasına uyum ve yaptırım uygulanan ülkelerin varlıklarını ABD talimatlarına göre dondurmak zorunluluğu

altında bırakılıyor. ABD, finansal bilgi iletim sistemlerine belirli yaptırımlar uygulayarak yaptırım uygulanan ülkeleri uluslararası dolar sisteminden izole edebilir ve böylece uluslararası finansman ve ticaretlerine ciddi şekilde zarar verebilir.

ABD Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıkları Kontrol Dairesi (OFAC) üç tür mali yaptırım listesi uygulamaktadır: Özel Olarak Belirlenmiş Vatandaşlar ve Engellenen Kişiler Listesi (SDN'ler), Konsolide Yaptırımlar Listesi ve Ek OFAC Yaptırımları Listesi. ABD şirketlerinin OFAC onayı olmadan Özel Olarak Belirlenmiş Vatandaşlar Listesinde yer alan gerçek ve tüzel kişilerin malvarlıklarını dondurmaları ve bunlarla herhangi bir işlem yapmamaları gerekmektedir (OFAC, 2023) 2000 yılından sonra ABD, finans sektöründe İran, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ve diğer ülkelere zarar veren "akıllı yaptırımlar" uyguladı. Eylül 2014'te Avrupa Parlamentosu, SWIFT'in yazılım sağlayıcısı Finastra'nın Eylül 2017'de iki Rus bankasına hizmetlerini askıya almasını yasaklayan bir karar aldı. Kasım 2018'de ABD Hazine Bakanlığı, SWIFT'in İran'a hizmet vermesi durumunda ABD yaptırımlarına tabi olacağını duyurdu ve SWIFT, İran finans kurumlarıyla olan ara yüzünü kesmek zorunda kaldı. 2020 Aralık ayında ABD, Hong Kong meselesine müdahale amacıyla Çin Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi'nin 14 başkan yardımcısına yaptırım uyguladığını açıklamış ve Hong Kong İcra Kurulu Başkanı, ABD'nin mali yaptırımlarının hedefi olmuştu. Göreve geldikten sonra Biden yönetimi, Navalny olayını bazı üst düzey Rus yetkililerin mali yaptırımlar listesine alınmasının nedeni olarak göstererek Rusya'ya karşı yeni Batı yaptırımları için baskı yaptı. Bu liste, 2022'de Rusya'nın Ukrayna Operasyonu'nun başlamasından sonra Rusya aleyhine olarak iyice uzadı ve genişledi. Rusya'ya uygulanan yaptırımlar dünya ekonomisinde istikrarı tehdit edecek bir noktaya ulaşmış bulunuyor.

Dünyada Dolarizasyonu Azaltma Süreci Hızlanıyor

ABD'nin finansal egemenliğini kötüye kullanması, dünya para sisteminin istikrarını ciddi şekilde tehdit ediyor ve uluslararası sürtüşmelerin tırmanmasına yol açıyor. Yüksek dolarizasyon ve bunun yol açtığı sorunlar çok sayıda ülkenin milli paraların kullanımını uluslararası alanda yaygınlaştırmasına yol açtı. Son dönemde, Çin, Rusya, Türkiye, Japonya ve bazı AB ülkelerinin de aralarında bulunduğu 40'tan fazla ülke "dolarizasyonu azaltma" sürecini başlattı.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan statüko "petrodoları" destekliyordu. ABD dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olduğu için petrol ihraç eden ülkeler doların egemen statüsünü destekliyordu. Fakat artık ABD petrol ihracatçısıdır ve diğer petrol ihracatçısı ülkeler için petrodolar anlamını kaybetmiş bulunuyor. Dolayısıyla Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri gibi petrol ihracatçılarının alacağı tutumlar, dolarizasyonu sona erdirmeye önemli bir etken olacaktır. Nitekim 2022 yılında Suudi Arabistan Çin'e yapacağı ihracatta yuani ödeme birimi olarak kabul ettiğini açıkladı.

Bununla birlikte, Dünyanın "dolarizasyonu azaltma" süreci kendini üç şekilde gösteriyor:

1. ABD doları rezervleri ve ABD doları borçları azaltılıyor.

ABD dolarının merkez bankalarından bulunan rezervler içindeki payı rekor düşük seviyelere gerilemiş bulunuyor. Son 10 yılda Türkiye, Çin, Fransa, Almanya, Rusya, Hindistan ve İran dolar rezervlerini azalttı. FED'in bu ülke merkez bankaları ile yaptıkları swaplar (takas) ciddi oranda düştü (Perks vd., 2021). Dolayısıyla uluslararası yatırımcıların ABD tahvillerine olan talebi de gerilemiş oldu.

2. Uluslararası ekonomik işbirliğinde ABD dolarının kullanımı azalıyor.

Çin ve Rusya arasında ABD dolarının kullanımının azaltılması konusunda sağlanan anlaşma ve uygulama çok tipik bir örnektir. 2015 yılında, Rusya-Çin arasındaki ticaretin yaklaşık yüzde 90'ı ABD doları ile yapıyordu. 2020 sonu itibarıyla bu oran yüzde 46'lara kadar gerilemiş bulunuyor (Global Times, 2021)

3. ABD dolarının uluslararası para trafiğindeki rolü azaltılıyor.

ABD'nin finansal egemenliğinin önemli bir aracı olan SWIFT'ten kurtulmak birçok ülkenin baş gündemidir. Rusya, 2012 yılında SWIFT'e alternatif olarak kendi geliştirdiği SPFS'yi (System for Transfer of Financial Messages: Finansal Mesaj Transfer Sistemi) kullanmaya başladı. 2018'in başlarında SPFS, Avrasya Ekonomik Birliği üye ülkelerini kapsayacak şekilde genişletildi. Bugün 52 uluslararası örgüt ve 12 farklı ülkede yüzlerce finansal kuruluş tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Resmi olarak Ekim 2015'te Çin tarafından faaliyete geçirilen CIPS (Cross-Border Interbank Payment System: Sınır Ötesi Ödeme Sistemi), gerçek zamanlı fon transferine olanak tanıyan Çin içindeki ve dışındaki finans kuruluşları tarafından sınır ötesi yuan mutabakatı için kullanılıyor. CIPS'in bir başka özelliği ise, bu yöntemle sınır ötesi takas saklama hizmeti de veriliyor olmasıdır. Haziran 2022 itibarıyla CIPS'i 76'sı "doğrudan üye" ve 1,265'i "dolaylı üye" olmak üzere 1,341 kurum kullanmaktadır. Dolaylı üyeler arasında 965 üye Asya'dan (547'si Çin'den olmak üzere), 185 Avrupa'dan, 46 Afrika'dan, 29 Kuzey Amerika'dan, 23 Büyük Okyanus'tan ve 17 Güney Amerika'dan olup dünya çapında 106 ülke ve bölgeyi kapsamaktadır (CIPS, 2022).

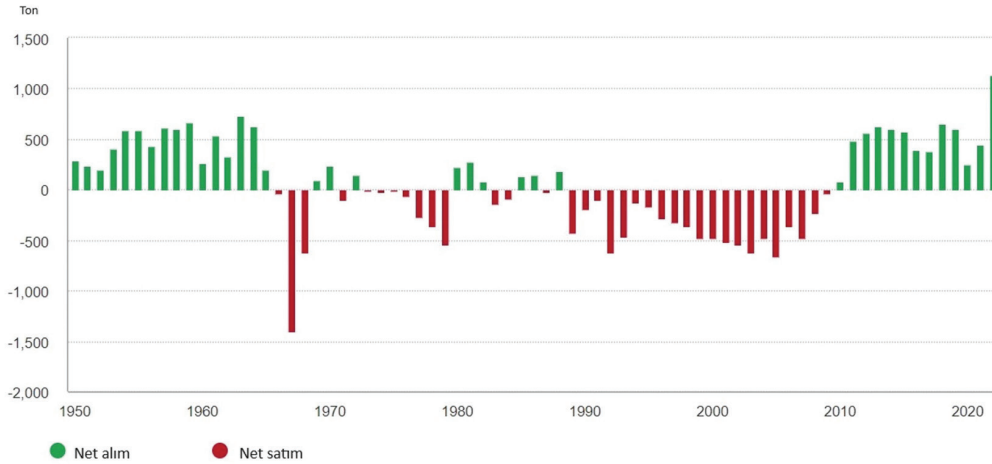
Çin Döviz Ticaret Sistemi (CFETS), yuan ile ruble arasında bir PVP ödeme sistemi başlattı ve “Kuşak ve Yol Girişimi” çerçevesinde diğer yabancı para birimleri ile PVP sistemlerini genişletmeyi planlıyor (Reuters, 2017). Başka bir para transfer sistemi ise AB'nin geliştirdiği INSTEX'tir (The Instrument in Support of Trade Exchanges: Ticaret Destek ve Yardım Aracı). İran ile petrol ve emtia ticareti için Almanya, Fransa ve İngiltere tarafından kurulan INSTEX, özünde İran'ın Avrupa'ya petrol ve diğer ürünleri tedarik etmesi şeklinde işleyen bir takas belgesi toplama sistemidir. Ancak ödemeler İran bankalarına havale edilmek yerine, İran'a endüstriyel ürünler, ilaç ve gıda maddeleri gibi emtia tedarik eden Avrupalı şirketlere havale ediliyor. Mallar İran'a gidip geliyor ama paranın tamamı AB'de kalıyor.

Tüm bunlara ek olarak Rusya, Çin ve Hindistan, bir SWIFT bağlantısının kesilmesi durumunda acil elektronik iletişimin sürdürülmesi konusunda bir proje üstünde çalışıyor. Üç ülkenin merkez bankası geliştirdikleri sistemle finansal bilgi transfer sistemleri ve işlem bilgilerini aktaracaklar (Chaudhury, 2019).

Merkez Bankalarının Rezervlerinin Dağılımları Değişiyor

Merkez bankaları 2008 krizinden sonra ağırlıklı olarak iki temel yönde rezerv politikalarını değiştirmeye başladılar: Doların ağırlığını azaltıp başta yuan olmak üzere alternatif para birimlerine yönelmek ve altının rezervlerdeki payını artırmak. ABD dolarının gelişen ülkelerde bulunan rezervlerinin toplamı 2008 krizinden sonra yavaş yavaş azalmaya başladı. 25 yıl önce dünya merkez bankalarının rezervlerinin toplamının yüzde 71'ini ABD doları oluşturuyordu. Haziran 2022'de 58.8'e kadar geriledi. 2022 yılında merkez bankalarının net altın alımları 1,135 ton oldu. Alımları yapan merkez bankaları ise Türkiye, Çin ve Rusya gibi gelişen ülke merkez bankalarıdır. Ocak 2023 itibariyle merkez bankaları son 55 yılın en büyük miktarda altın alımlarını yaptılar. 1999 yılında yaklaşık 27,780 ton altın tutan merkez bankaları 2008 yılında altın rezervlerini 24,380'e kadar düşürmüşlerdi. Merkez bankalarının altın rezervleri-

Şekil 1. Dünya Merkez Bankalarının Altın Alım/Satımlarının Net Değişimi

2022'de merkez bankası alımları, tarihteki en yüksek alım oldu (Grafik: Goldhub, 2023).

nin toplamı 2022 itibariyle 29,770 tona ulaşmış bulunuyor (World Gold Council, 2023). 2022 yılında Rusya Merkez Bankası rezervlerinin ve Rus iş insanlarının varlıklarının keyfi olarak dondurulması ve adeta yağmalanmasından sonra merkez bankalarının altın rezervlerini artırma eğilimi güçlendi. Bu eğilim daha güvenli bir finansal sistem kurulana kadar devam edecektir.

Yeni Finansal Sistemin Önemli Aktörü BRICS

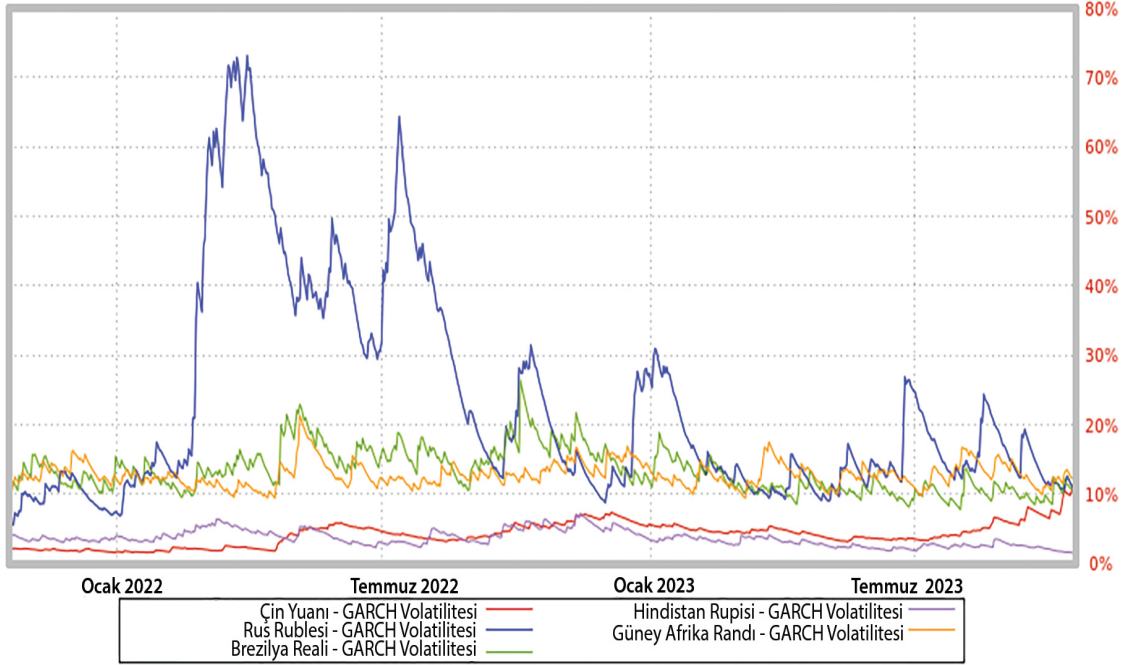
Dünya ekonomisinde GSYİH'nin en az yüzde 25'ini oluşturan bir büyüklüğe sahip olan BRICS, alternatif rezerv para konusunda öncülük ediyor. Örgüt aynı anda dünyanın en büyük üretici güçlerini, en büyük tüketim pazarlarını ve en büyük hammadde kaynaklarını bünyesinde bulunduruyor. Bu ekonomik güç, merkez bankalarının rezervlerinde görülebiliyor. BRICS ülkelerinin merkez bankaları toplam olarak 4.5 trilyon dolara yakın döviz rezervi bulunduruyor (Dünya Bankası, 2023). Yani, dünyada toplam olarak en büyük döviz rezervi BRICS'e aittir. BRICS'in üyelerinin altın rezervlerinin toplamı 5,288 tondur. Aralık 2022 itibariyle Rusya 2,299 ton, Çin 1,949 ton, Hindistan 785 ton, Brezilya 130 ton ve Güney Afrika 125 ton altın rezervi tutuyor. BRICS üyelerinin altın rezervleri toplamı dünyada en büyük ikinci altın rezervini ifade ediyor (World Gold Council, 2023). BRICS merkez bankaları hem rezervlerindeki çeşitliliği hem de altın pozisyonlarını artırarak dünyanın en büyük rezerv gücü olarak ağırlığını artıracak ve ABD dolarının egemenliğinin sona ermesinde en büyük itici güç olacaktır.

5R: Alternatif Finansal Sistemin Rezerv Parası

BRICS tarafından kurulan Yeni Kalkınma Bankası (YKB), yeni rezerv parayı tasarlayacak ve uluslararası finans sistemine ihraç edecek kurum olarak ön plana çıkıyor. Yeni rezerv para şimdilik 5R olarak adlandırılıyor. 5R, BRICS'i oluşturan ülkelerin para birimlerinin baş harflerinden oluşuyor: real, ruble, rupi, renminbi, rand. 5R'nin söz konusu ülkelerin para birimlerinin içinde bulunduğu bir sepet olması bekleniyor. Yapılan tasarıma göre ilk etapta 5R, milli paraların yerini alan (avroda olduğu gibi) bir para birimi olmayacak. 5R'nin esasen milli paraları tamamlayıcı bir özellik gösteren ve gelişen ülkelerin para birimlerinin rezerv para olma konumunu destekleyen bir işlev görmesi öngörülüyor. 5R, ilk aşamada milli para birimleri arasında işlemleri kolaylaştırmak adına bir muhasebe birimi olarak kullanılacak. Orta ve uzun vadede 5R'den asıl olarak beklenen BRICS ve çevresinde bulunan ülkelerin merkez bankalarında takas işlemlerinde, ödemelerde, rezervlerde yer almasıdır.

BRICS'in dünyanın en büyük ekonomik birliği olmasının sağladığı imkânlar 5R'nin elini güçlendiriyor. İlk aşamada 5R'nin kullanımına dış ticaret işlemleriyle başlanacaktır (Zharikov, 2023: s.16-18). 5R'nin zaman içinde hem BRICS üyeleri hem de BRICS üyesi olmayan çevre ülkeler tarafından yapılacak olan yatırımlarda kullanılması beklenmektedir. Avrasya, Latin Amerika ve Afrika kıtalarına yayılmış olan BRICS üyelerinin bölgesel kalkınma bankalarında aktif olmalarının büyük bir avantaj sağladığı söylenebilir. Özellikle Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) yapısı itibariyle YKB'ye Avrasya coğrafyasında büyük oranda destek olabilecek bir yatırım bankası gibi görünmektedir.

Şekil 2. 2022-2023 5R GARCH Volatilitesi

5R sepetin içinde bulunan 5 para biriminin ayrı ayrı volatilitesi bulunmaktadır (Grafik: V-Lab, 2023).

Söz konusu banka olumlu bir gelişme temposuna sahiptir ve büyük bir potansiyele ulaşmıştır. 5R'nin yatırım ölçeğinde başlatacağı uygulamaların AAYB'nin etkisiyle büyük gelişim göstermesi bekleniyor. Söz konusu bölgesel kalkınma ve yatırım bankaları 5R'nin uygulanması ve bölgesel ölçekte ortak projelerin geliştirilmesinde büyük bir rol oynayacağı beklenmektedir.

5R sepetin içinde bulunan 5 para biriminin ayrı ayrı volatilitesi (finansal piyasalarda belirli bir ürünün belirli bir zaman içerisinde fiyatında yaşanan oynaklık) bulunuyor. Şu anda 5 para birimi içinde volatilitesi en düşük para birimi yuandır. Ayrıca Çin'in sahip olduğu büyük miktarda döviz rezervlerinden ötürü başlangıçta yuanın 5R sepeti içindeki payı yüksek olacaktır. Zaman içinde BRICS'in diğer üyelerinin ve BRICS'e aday ülkelerin katılımıyla birlikte sepetin içindeki para birimlerinin çeşitliliği artacaktır.

Yuanın Yavaş ve Kararlı Yükselişi

Çin ekonomisi mevcut konumuyla dünya ekonomisinin lideri konumundadır. Satınalma Gücü Paritesi'ne (SAGP) göre dünyada birinci, nominal Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) açısından dünyanın en büyük ikinci ekonomisidir (Trading Economics, 2023). Çin dünyanın en büyük ticaret yapan ülkesi ve dünyanın en büyük tüketim pazarıdır. Fakat yuan Çin'in bu ekonomik gücü ile eş oranda yaygın olarak kullanılmıyor. Buna karşılık Çin'in ve çevre ülkelerin gelişim potansiyelini göz önünde bulundurursak yuanın uluslararası kullanımının önümüzdeki yıllarda hızlı bir gelişim göstermesi kaçınılmazdır.

2009 yılında Çin'de pilot sınır ötesi ticaret uygulamasının başlatılmasından sonra, yuanın sınır ötesi kullanımını kademeli olarak genişledi ve uluslararası piyasalardaki fiyatlandırma işlevi istikrarlı bir şekilde iyileşti.

Ekim 2016'da yuan, IMF'nin (Uluslararası Para Fonu) SDR'sine (Özel Çekme Hakları) dahil edildi. Yuan SDR ağırlık sıralamasında en büyük üçüncü para birimi haline geldi ve ağırlığı artmaya devam ediyor. SWIFT tarafından Aralık 2022 tarihinde yayınlanan veriler, yuanın parasal istatistiklere dayalı küresel ödeme para birimleri sıralamasında %2.7 pay ile dördüncü sıraya yükseldiğini gösterdi (SWIFT, 2023). Rusya, yuan tahvillerinin ihraç edildiğini ve yuanın rezerv para birimi olarak dahil edildiğini duyurdu. Yuanın Rusya'nın döviz rezervlerindeki payı 2018'de %2.8'den 2021'de %13.8'e yükseldi (The Wall Street Journal, 2023). Yuanın adım adım yükselişi tüm verilerde açık bir şekilde görülüyor ve bu istikrarlı yükseliş alternatif rezerv para olarak tasarlanan 5R'nin başarı şansını daha da artırıyor.

Yeni Finansal Sistemin Aracı Olarak Swaplar

Yuanın ve milli paraların kullanımının yaygınlaştırılmasında merkez bankalarının yaptığı swap anlaşmalarının büyük katkısı var. Çin Merkez Bankası bu çerçevede swap anlaşmalarını 2008 yılından sonra yaygın olarak kullanmaya başladı. 2021 sonu itibarıyla Çin Merkez Bankası 41 ülke ile swap anlaşması imzalamış bulunuyor (Tran, 2022). Türkiye, Pakistan, Rusya, Nijerya, Cezayir ve İran yuanı takas para birimi olarak kullanıyorlar. Milli paralara dayalı swap anlaşması yapılan ülkelere arasında Rusya, Japonya, Güney Kore, Arjantin, Birleşik Krallık, İsviçre ve Brezilya da bulunuyor (The People's Bank of China, 2023).

Swapların Tarihçesi

Uluslararası finans sisteminde merkez bankaları düzeyinde swap işlemleri 1880'lerden beri yapılmaktadır. 1920'lere kadar yapılan swap iş-

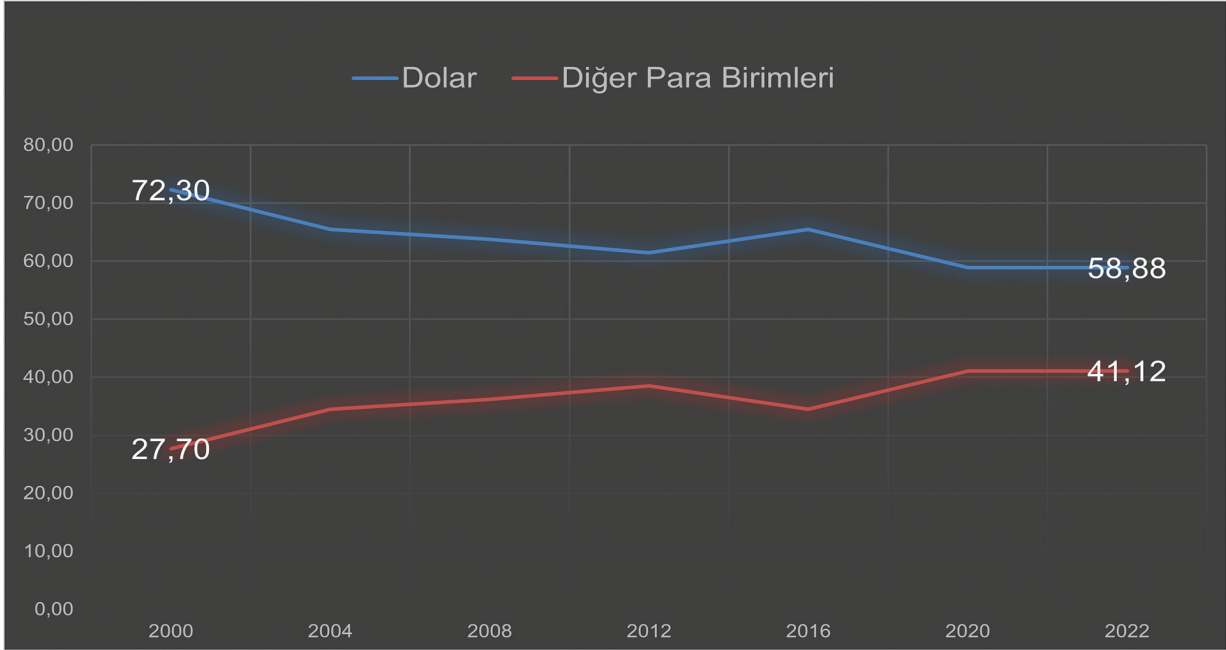
lemleri altına dayalı işlemlerdi. Altın ihtiyacı olan merkez bankaları kendi aralarında swap anlaşmalarıyla geçici bir süreyle altın rezervlerini takas ettiler. Bugün uygulanan kaydi paraya veya dövize dayalı swap işlemleri 1960'lardan sonra görülmeye başladı. Dövize dayalı swap işlemlerinin öncülüğünü İngiltere, Kanada ve ABD merkez bankaları yaptı (McCauley ve Schenk, 2020: s.4).

ABD yükselen enflasyon karşısında son çare olarak kendi inşa ettiği Bretton Woods sisteminden tek tarafı olarak çıktı. Böylece ABD dolarının altınla olan bağı kopmuş oldu.

28 Şubat 1962'de ABD ve Fransa merkez bankaları bir swap anlaşması imzaladı. O dönem 500 milyon frank karşılığı 50 milyon ABD doları takas edildi. Yapılan swap işleminin süresi 3 aydı. Ancak ABD dolarında istikrar sağlanamadığı için takasın süresi uzatıldı. ABD doları krizi tüm Avrupa'ya yayılınca swap anlaşmaları İngiltere, İsviçre, Hollanda, Almanya, İtalya, Avusturya ve Belçika gibi Avrupa ülkeleri ve Kanada ile yapıldı. Arka arkaya yapılan anlaşmaların büyüklüğü 900 milyon dolara ulaştı. Bretton Woods sisteminin devam ettiği süreçte ABD'de hızla yükselen enflasyon nedeniyle ABD dolarında istikrar sağlanması amacıyla swap anlaşmaları yapılmıştı. ABD yükselen enflasyon karşısında son çare olarak kendi inşa ettiği Bretton Woods sisteminden tek tarafı olarak çıktı. Böylece ABD dolarının altınla olan bağı kopmuş oldu. Ağustos 1971'den sonra swap anlaşmaları hız kesmeden devam etti. 1970'lerin ortasında anlaşmalar 20 milyar dolara ulaştı (Bordo vd., 2015).

Şekil 3. Dünya Döviz Rezervleri

Grafik için IMF verileri kullanılmıştır (Grafik: BRIQ, 2023).

Bretton Woods sisteminin çöküşünden sonra uluslararası piyasalarda güçlü para birimlerine olan talep arttı. Zira ABD'nin tek taraflı kararı piyasaları yeni bir krize sürüklemişti. IMF'nin sağladığı destekler piyasadaki talebi karşılamıyordu. Bu süreçte merkez bankalarının yaptığı swap anlaşmaları döviz talep eden ülkelerin imdadına yetişti. Yapılan swap anlaşmalarının iki temel özelliği vardı: Anlaşmaların hacmi küçüktü ve vadeleri kısaydı (McCauley ve Schenk, 2020: s.3).

2008 Krizinden Sonra Swaplar

2008 krizi swap anlaşmalarında yeni bir dönemin açılmasına neden oldu. 2008 krizinin hemen ardından FED, Avrupa Merkez Bankası (AMB) ile 20 milyar dolar ve İsviçre

Merkez Bankası ile 4 milyar dolarlık swaplar yaptı. Eylül 2008'e geldiğimizde AMB ve İsviçre Merkez Bankası ile 7 ayrı swap daha yapıldı. Kısa sürede söz konusu merkez bankaları ile yapılan swapların büyüklüğü 240 milyar dolara ulaştı. Kanada (30 milyar dolar), Japonya (120 milyar dolar), İngiltere (80 milyar dolar), Danimarka (150 milyar dolar), Norveç (15 milyar dolar), Avustralya (30 milyar dolar) ve İsveç (10 milyar dolar) ile FED'in yaptığı swap anlaşmaları toplamda 620 milyar dolara ulaştı. Swapların vadeleri Şubat 2010'de doldu ve kriz sona erdiği için yenilenmedi (IMF, 2021).

Fakat vade dolduktan sonra AB'de yaşanan borç krizinden ötürü Mayıs 2010'da Kanada, İngiltere, AMB, Japonya ve İsviçre merkez bankalarıyla yeni swap anlaşmaları yapıldı. Swapların vadesi Kasım 2013'e kadardı. Söz

konusu swaplardan sonra işlemlerin niteliği değişmeye başladı. Çünkü merkez bankaları döviz rezervlerini tutmaktansa belirli vadelerle swap yaparak tutmayı tercih etmeye başladılar. 2013'ten sonra AMB, İsviçre, Japonya, Kanada ve İngiltere'nin FED ile yaptığı swap anlaşmaları "süresiz ve sınırsız miktar" olarak değişti ve ihtiyaç halinde kullanıldı (IMF, 2021).

2008 krizi swap anlaşmalarında yeni bir dönemin açılmasına neden oldu.

ABD dolarının rezerv para olması ve dış ticarete yaygın kullanımı nedeniyle swaplar çoğunlukla ABD doları talebini karşılamak için yapılıyor. Fakat bu eğilim 2008 krizinden sonra değişmeye başladı. 2008 krizinde ABD dolarına olan güvenin sarsılması ve sonrasında AB'de yaşanan borç krizi avroyu vurunca, merkez bankaları alternatif para birimlerine yöneldi. Farklı para birimlerini rezerv olarak tutarak riski dağıtma eğilimi bugüne dek artarak devam etti. Ayrıca merkez bankalarının kendi para birimlerini diğer ülkelerin para birimleri ile takas ederek swap yapma eğilimi güçlendi. Batı ülkelerinde bu uygulamaya ilk örneklerden birisi İsviçre Merkez Bankası'nın Polonya Merkez Bankası ile Haziran 2008'de yaptığı swap anlaşmasıdır. Yapılan anlaşma İsviçre frangına karşılık Polonya zlotisiydi. Aralık 2012'de benzer şekilde Hindistan ve Japonya milli paralarıyla 15 milyar dolara tekabül eden 3 yıllık swap işlemi yaptılar (Wiggins vd., 2023: s.40-88). Eş zamanlı olarak Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde yaptığı ikili swap anlaşmaları yayılmaya başladı.

Swapların Büyük Dönüşümü

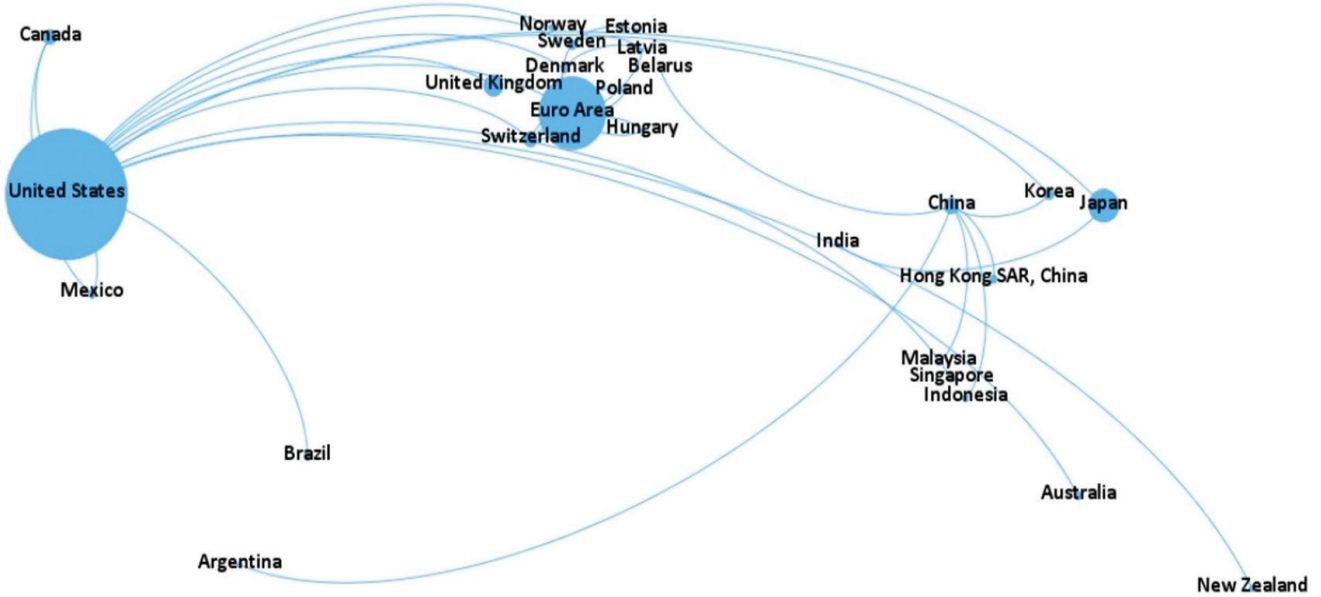
IMF'nin "İkili swap Anlaşmalarının Evrimi" başlıklı raporunda 15. sayfada bulunan grafik swapların seyrini çarpıcı bir şekilde gösteriyor. Swaplar 2009 sonunda üç ana odakta kümeleniyor: büyüklük sırasına göre ABD, AB ve Japonya. 2020 sonunda bu tablo çarpıcı bir şekilde değişmiş. Büyüklük sırasına göre swapların dağılımı şöyle: ABD, Çin, AB ve Japonya. Yani uluslararası finans sisteminde Çin Merkez Bankası yaptığı yaygın swap anlaşmaları ile güçlü bir oyuncu haline gelmiş oldu.

Swaplarla ilgili tartışmalarda neoliberal ekonomistler Batı'nın merkez bankalarının kendi aralarında yaptıkları swap işlemlerinin uluslararası istikrarı sağladığını iddia ediyorlar (Rosalsky, 2020). Burada göz ardı edilmemesi gereken konu şudur: Söz konusu merkez bankaları için var olan finansal sistemin sürdürülmesi, ABD dolarının egemenliğinin korunması birinci önceliktir. Dolayısıyla yeni oluşan alternatif finansal sistemi ve araçlarını karalamaları ve kösteklemeye çalışmaları sık sık karşılaşılan bir konudur. Oysa kendileri de üstü kapalı veya dolaylı olarak Batı'nın sorunları kendi içinde halletmesinin doğurduğu sonuçların dünya ekonomisindeki istikrarsızlığın temel kaynağı olduğunu ifade etmektedirler. Batı'nın swap işlemlerinin yarattığı sorunlar şunlardır:

1. ABD doları her zaman ABD ekonomisinin kendi ihtiyaç ve menfaatlerine uygun bir seyir izler. Aşırı finansallaşan ABD ekonomisi sık sık krize girmektedir. Dolayısıyla muhtemel krizler ve şoklardan kaçınmak mümkün değildir.

2. Döviz kurları FED'in belirlediği faiz oranlarına uygun bir seyir izlediği için uluslararası finans piyasalarında likidite sorunlarına ve istikrarsızlığa sebep olmaktadır.

Şekil 4. 2009 Sonu Swap Döngüsü

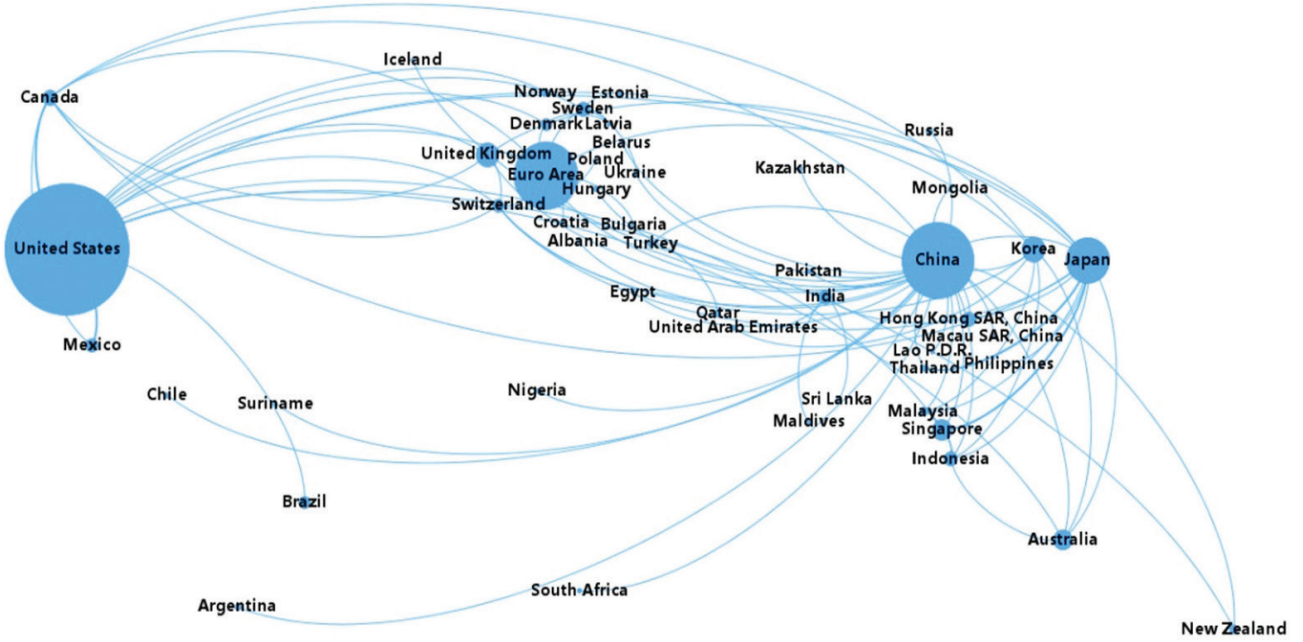
2009 sonu ikili swap anlaşmalarını gösteren grafik
(Grafik: Perks vd., 2021).

3. Halen uluslararası ödemeler dengesi ile ilgili belirlenmiş kesin standartlar mevcut değildir. Söz konusu sorunlar uluslararası finansal sistemi sadece Batı'ya bağlayan bir yapı oluşturuyor.

Yuan 2022 itibariyle döviz piyasalarında en çok işlem gören 5. para birimi oldu. Çin dünya ticaretinin yüzde 15'inden fazlasını gerçekleştiriyor, dünyanın en büyük ekonomilerinin en önemli ticari ortağıdır, buna karşılık yuanla yapılan ticari işlemlerin oranı toplam ticaret hacminin yüzde 2'sine yakındır. Yuan, dış ticari işlemlerdeki oranı düşük kalmakla birlikte bugün 70 ayrı merkez bankasının rezervinde bulunuyor (SCIO, 2022) Uluslararası finans piyasalarında konvertibilite ile ilgili sorunlardan kaynaklanan dezavantaj Çin Merkez Bankası'nın swap işlemleriyle kapatılıyor. Yapılan swap

işlemleri 5-10 yıl gibi uzun vadelerde olmadığı için olası aşırı dalgalanmalar ve geri ödememe riski gibi risklerden kaçınmak mümkün oluyor. Merkez bankalarının yuan almak için uyguladığı yöntemlerden birisi de tahvil ihraçlarıdır. Hong Kong ve diğer offshore bölgelerde ihraç edilen tahviller swaplara oranla daha zahmetli ve maliyetlidir. Çin'le yapılan swap işlemleri yuanın uluslararası finans piyasalarında kullanımının beklenenin üstünde yaygınlaşmasında etken oldu. Çin, swap anlaşmaları uygulamalarına 2009 yılında krizin hemen ardından başladı. İlk swap anlaşması Güney Kore Merkez Bankası ile yapıldı. Çin Merkez Bankası bugüne kadar 41 ülkeyle 3,5 trilyon yuana (554 milyar dolar) büyüklüğünde swap anlaşması yaptı (Atlantic Council, 2022).

Şekil 5. 2020 Sonu Swap Döngüsü

2020 sonu ikili swap anlaşmalarını gösteren grafik
(Grafik: Perks vd., 2021).

Çin'in Swap Anlaşmalarının Niteliği

Neoklasik (neoliberal) veya ana akım ekonomistler tarafından FED'in yaptığı swaplarla ilgili bazı çekinceler öne sürülüyor. Onlara göre eğer swap anlaşmaları sınırsız bir süre ve miktarla genişletilirse doğacak sorunlar şöyle sıralanabilir:

1. Merkez bankasının izlediği bağımsız para politikası tehlikeye girer.
2. Swap kullanan ülkelerin finansal kuruluşları ile ilgili şüpheler doğabilir.
3. Birkaç Batılı merkez bankası, uluslararası planda son kredi merci olma konusunda tek hâkim olur.

Çin'in yaptığı swap anlaşmalarının özellik-

lerine bakıldığında anlaşmaların belirli standartlarda olduğu görülür. Yapılan anlaşmalarda ekonomik, siyasi ve kurumsal özellikler etken oluyor. Öncelikli olarak stratejik ortaklık anlaşması yapılan ve serbest ticaret anlaşması olan ülkelerle swap anlaşmaları yapılıyor. Anlaşma yapılacak ülke ile olan ticaretin boyutları, hacmi, ticaret anlaşması gibi etkenler swap anlaşmalarının büyüklüğünü ve şekil şartlarını etkiliyor. Anlaşmaların çoğunlukla 3 yıl vade ile yapıldığı görülüyor (IMF, 2021).

Çin'in diğer merkez bankalarıyla yaptığı anlaşmaların uluslararası finans piyasalarına sağladığı çok sayıda olumlu etkisi vardır. En önemlisi ise ABD dolarının egemenliğinin kırılmasına katkıda bulunmasıdır.

Özellikle kriz dönemlerinde ABD doları borcu ve ihtiyacı yüksek olan ülkelerde ödemeler dengesi sorunları yaşandığında ABD doları talebi artar. Batı merkez bankalarının ve kurumlarının yaptığı swap anlaşmaları krizlerde yetersiz olduğu için milli paralarla swap anlaşmaları gelişen ülkeleri rahatlatmaktadır.

Bugüne kadar yaşanan krizler göstermiştir ki Batı merkez bankaları ve kurumları krizlerde yaşanan likidite sıkışıklıklarında önce kendi sorunlarını çözüyorlar.

FED'in yaptığı swap anlaşmaları ile Çin ve diğer gelişen ülkelerin yaptığı anlaşmalar arasında temel bir farklılık vardır. FED var olan dolar egemenliğinin devamı ve korunması için anlaşmalar yaparken, Çin ve gelişen ülke merkez bankaları milli paraları ve karşılıklı ticari ilişkileri güçlendirmek amacıyla swaplar yapmaktadır. Söz konusu swapların ikinci önemli katkısı işte burada ortaya çıkıyor: hem merkez bankaları arasında güveni geliştirmek hem de kullandıkları para biriminin uluslararası güvenilirliğini artırmak.

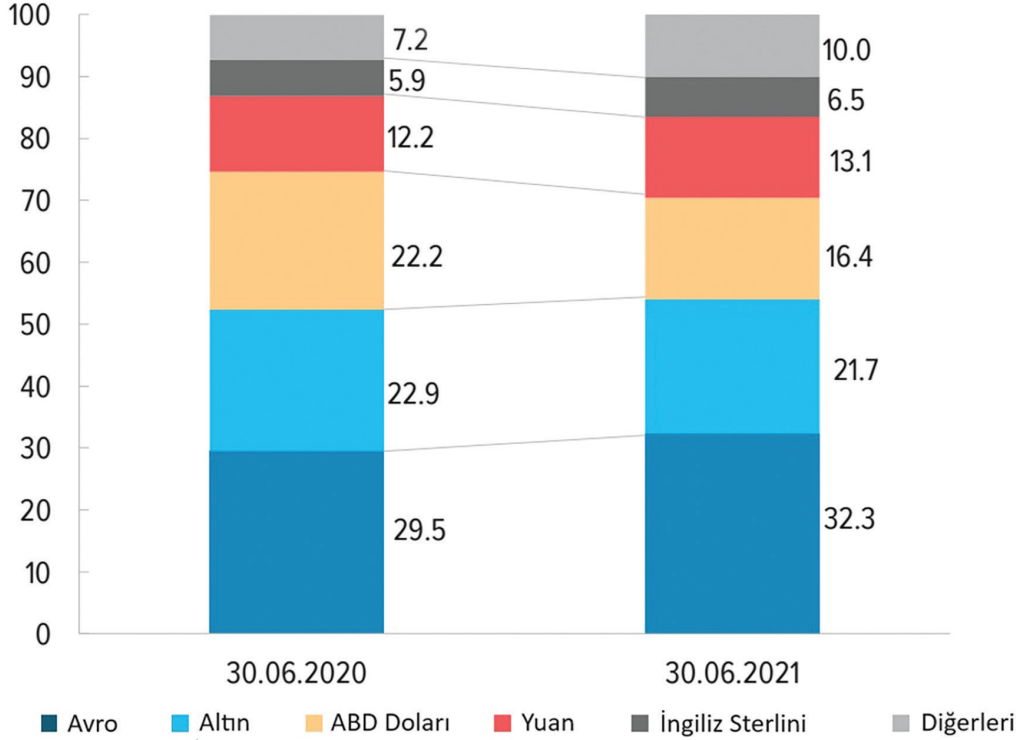
Çin Merkez Bankası'nın sağladığı swaplar sadece milli paralarla ticaretin yaygınlaştırılması için değil aynı zamanda KYG'de (Kuşak ve Yol Girişimi) bulunan ülkelerin altyapı yatırımlarının finansmanında kullanılmaktadır. Bu bağlamda olası kredi ödemeleri ve ertelemelerinde swaplar önemli bir finansman kaynağı olarak kullanılıyor. Çin'in KYG ülkeleri ile yaptığı EP-C-F (engineering, procurement, construction, finance) kredilerinde swap anlaşmaları destekleyici unsur olarak öne çıkıyor (Silk Road Briefing, 2022).

Swapların Yeni Finansal Sistemdeki Yeri

ABD başta olmak üzere Batı merkez bankalarının 2022 yılında hızla faiz artırmaya başlaması yüksek oranda dış borcu olan gelişen ülkeleri zor durumda bırakıyor. Geçmiş yıllarda FED'in faiz artırımları ve yaşanan krizler ABD dolarında likidite sorunlarına yol açmıştı. IMF'nin ve FED'in sağladığı swaplar gelişen ülkelerde likidite sıkışıklığının aşılmasında yeterli olmamıştı. Dolayısıyla ağırlıklı olarak dolar bazında borçlanmış olan ülkeler dolarizasyondan kurtulmanın çarelerini aramaya başladılar. Gelişen ülke merkez bankaları kendi aralarında yaptıkları swaplarla dolarizasyonu azaltıyorlar. Çin'in sağladığı swaplar ve yuan bazlı borçlanma bu ülkeler için diğer bir alternatiftir. Çin'in swap ve kredi anlaşmalarında politik şartlar öne sürmemesi yuanla ilgili likidite sorunlarının yaşanmaması, yuanın fiyat istikrarı gibi etkenler gelişen ülkelerin Çin'le yaptığı swapların yaygınlaşmasını sağlıyor. Bu eğilimin başka bir etkisi ise yuanın uluslararası alanda yaygınlaşmasının önünün açılmasıdır. Bu da merkez bankalarının rezerv para olarak ABD dolarını azaltıp yuana daha çok pay ayırması ile sonuçlanıyor (Weijia, 2022).

Çin, son yıllarda yaşanan krizlerde ihtiyaç duyan ülkelere likidite sağlayarak güvenilir bir ortak olduğunu kanıtladı. Çin-Pakistan swap anlaşması 2014'te 10 milyar yuandan (1.42 milyar ABD doları) 2022'de 20 milyar yuana (3.1 milyar ABD Doları) yükseldi. Benzer şekilde Arjantin, 2009 yılında Çin ile yapılan 70 milyar yuan swap anlaşmasını 2019 yılında 130 milyar yuana (18.47 milyar ABD doları) yükseltti. Halen bu swap anlaşması yürürlüktedir. Çin, kriz dönemlerinde yaptığı swaplarla güçlü ve güvenilir bir finansal ortak olmaya devam ederken her iki ülke ile ticari ilişkilerini büyük oranda geliştirdi (Global Times, 2021).

Şekil 6. Rusya Merkez Bankası'nın Döviz Rezervlerinin 2021 Dağılımı

Rusya Merkez Bankası'nın Döviz Rezervlerinin 2021 Dağılımı
(Grafik: Bank of Russia, 2022).

Çin'in, bazı gelişmiş ülkelerin ve gelişen ülkelerin merkez bankalarının yeni arayışlarının geldiği aşama FED'in ve ABD dolarının ayaklarının altında bulunan zeminin kaymaya başladığını gösteriyor. Rusya'nın 2022 yılı başında Ukrayna Operasyonu'nu başlatması ve ardından Rusya'ya uygulanan ambargo bu süreci daha da hızlandıran bir etken oldu. Artık ABD başta olmak üzere Batı, sadece sistemi korumak değil kendi iradesi dışında kurulan yeni sisteme uyum sağlamak için kafa yormaya başlamış durumdadır. IMF'nin yeni rezerv para olarak SDR'yi öne çıkarması bunun göstergesidir.

Bugüne kadar yaşanan krizler göstermiştir ki Batı merkez bankaları ve kurumları (IMF başta

olmak üzere) krizlerde yaşanan likidite sıkışıklıklarında önce kendi sorunlarını çözüyorlar. Geri kalan ülkeler, özellikle de gelişen ülkeler bu süreçte "kurban" ediliyor. Geçmiş deneyimlerden ders çıkaran gelişen ülkelerin (hatta bazı gelişmiş ülkeler) merkez bankaları artık rezervlerini çeşitlendirmeye ve swap anlaşmalarını daha sık kullanmaya başladılar.

2008 krizi sonrasında swap anlaşmalarının Çin'in öncülüğünde nitelik olarak dönüşüm geçirmesi, gelişmiş ve gelişen ülkelerin kendi aralarında yaptığı benzer nitelikteki swap anlaşmalarını da tetikledi. Bu anlaşmalar eksikliği duyulan para birimlerinin takas edilmesi ve ticaretin milli paralarla yapılmasını destekleyen bir özellik gösteriyor.

Önümüzdeki yıllarda kurulan yeni finansal sistemde swap anlaşmalarının bu niteliği ağır basacak ve gelişen ülkelerin krizlerde en büyük destekçisi olmaya devam edecektir. Swaplar kurulan yeni finansal sistemde önemli bir araç olarak daha yaygın bir biçimde kullanılacaktır.

Çin-Rusya Finansal İşbirliği ve Yuan

Bu aşamada BRICS'te devam eden arayışlara paralel olarak Çin ve Rusya'nın ikili olarak attıkları somut adımlar, alternatif bir finansal sistemin kuruluşu konusunda dünyaya umut veriyor. 2015'te başlayan ortak adımlar, 2022'de Rusya'ya uygulanan geniş kapsamlı ambargodan sonra büyük oranda etkin hale geldi. İki tarafın işbirliği kanalları daha da gelişirken karşılıklı millî paraların olağanüstü koşullarda kullanımı ve yeni finansal sistemin diğer uygulamaları konusunda çok önemli tecrübeler edinildi. Çin-Rusya takas ve ödeme sisteminde yuana olan talep aşağıdaki nedenlerden dolayı hızlı bir şekilde artıyor.

1. Yuanın gücü düşük volatilitesinde.

Döviz kurunun istikrarı, ödeme para birimi seçimini etkileyen önemli etkenlerden birisidir. Yuanın ABD doları, avro ve dünyadaki diğer başlıca para birimlerine göre fiyat seyri nispeten istikrarlıdır. Yuanın ruble karşısındaki fiyat seyri diğer büyük para birimlerine göre daha dalgalıdır. Çoğu Çinli işletme ve finans kurumu, dalgalı ruble döviz kurunun neden olduğu kur riskini üstlenmek konusunda isteksiz ve yerel para birimi takasında yuan kullanmayı tercih ediyor. Önümüzdeki dönemde türev ürünlerin kullanılarak döviz sigortasının yapılması bekleniyor.

22 Kasım 2010 ve 15 Aralık 2010 tarihlerinde ruble ve yuan Çin Bankalararası Döviz Piyasası ve Moskova Döviz Ticaret Merkezi'ne girerek iki

ülke arasındaki bankalararası spot döviz işlemlerine açıldı (The Economic Times, 2010). Yuanın Moskova Döviz Borsası'nda işlem hacmi Ekim 2022'de ilk kez ABD dolarının işlem hacmini geçti ve 1.17 milyar dolara ulaştı. Ukrayna Operasyonu öncesi ortalama işlem hacmi günlük 200 milyon dolardı (Global Times, 2022). Rusya'nın Moskova Menkul Kıymetler Borsası'nda yuan işlemi yapan 170'den fazla banka ve aracı kurum bulunuyor. Bank of China, ICBC, China Construction Bank da Rus finans piyasalarında yuan ile işlem görüyor.

2. Yuan, Rusya'nın döviz varlıklarının ve devlet varlık fonlarının önemli bir kısmını oluşturuyor.

2016 yılında Rusya Merkez Bankası, yuani ülkenin döviz rezervlerine dahil etti. Yuan Temmuz 2021'de Rusya Merkez Bankası'nın döviz rezervlerindeki %13.1 oranındaki payı ile Rusya'daki en büyük üçüncü döviz rezervi oldu. 2022 sonunda Rusya Maliye Bakanlığı'nın aldığı karara göre NWF'nin portföyündeki varlık dağılımı şöyle olacak; % 60 yuan, % 40 altın. 1 Şubat 2023 itibariyle nakit rezervin % 19.6 sı avro, % 79.2'si yuan olarak tutuluyor. NWF'nin nakit dışı portföyünde 557.2 ton altın bulunuyor (Global Times, 2023a).

3. Hızla gelişen Çin-Rusya ticareti ve artan yuan talebi.

Kovid 19 öncesinde Çin ve Rusya, ikili ticaret hacmini 2024 yılına kadar 200 milyar ABD dolarına çıkarma hedefini belirlemişlerdi. 2020'de Çin ile Rusya arasındaki ikili ticaret hacmi 107.77 milyar ABD doları olmuş ve art arda üçüncü kez 100 milyar ABD dolarını aşmıştı. 2022 yılında Ukrayna Operasyonu'ndan sonra AB'den yapılan ithalatın düşmesi ve Çin'e yönelmesi ile birlikte Çin-Rusya arasındaki ticaret hacmi 195 milyar

dolara ulaştı. Artan ticaret hacmi ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ikili ticaretin yeni hedefinin 250 milyar dolar olarak yenilendiğini açıkladı. 2020'de Çin-Rus ticari ve ekonomik işbirliği salgına karşı koydu ve güçlü bir direnç gösterdi ve iki taraf arasındaki işbirliğinin temellerini güçlendirdi. Çin'in Rusya'nın dış ticaretindeki payı daha da arttı ve art arda 13'üncü yıldır istikrarlı bir şekilde Rusya'nın en büyük ticaret ortağı haline geldi (Reuters, 2023).

Halen büyük işbirliği potansiyeline sahip geleneksel enerji ve maden sektörlerine ek olarak, tarım, yatırım ve müteahhitlik ile bilim ve teknoloji işbirliği hızla gelişiyor. Bilim ve teknoloji inovasyonunda işbirliği kapsamlı bir şekilde derinleşti: Toplam tutarı 1 milyar ABD doları olan Çin-Rus Ortak Bilim ve Teknoloji İnovasyon Fonu faaliyete geçti ve iki taraf 5G, bulut hizmet-

leri gibi yeni gelişen ileri teknoloji alanlarında işbirliğinde olumlu ilerlemeler kaydetti (Russia Briefing, 2019).

Çin-Rus ekonomik ve ticari işbirliğinin gelişimi, Çin-Rus ödeme ve takas işlemlerinde de büyük bir ilerleme olmasını sağladı. 2015'te Çin-Rusya arasındaki ticaretin yüzde 90'ı ABD doları ile yapılırken 2022'de operasyon öncesinde yüzde 30'lara kadar gerilemişti. Bu veriler Rusya ve Çin'in düzenli olarak "dolarizasyonu" azalttığını gösteriyor (Global Times, 2023b).

4. Rusya'da Çin'in yuan bazlı yatırımları için talep artıyor.

Batı'nın ekonomik yaptırımlarından dolayı Rus şirketleri Batı'dan finansman sağlayamıyor. Çin, Rusya'da uluslararası finansman için kilit bir ülke haline geldi ve Rusya'ya yuan finansmanının ölçüğü genişliyor.

5. Rusya ve Çin'de milli paraların kullanılmasında önemli ilerleme var.

2017'de ICBC, Moskova'da yuan takas bankası operasyonlarını başlattı. Çin Halk Bankası tarafından başlatılan Yuan Sınır Ötesi Ödeme Sistemine (CIPS) bir dizi Rus bankası katıldı (SWIFT, 2017). Rus ve Çin gaz, petrol ve altın işlemleri takas para birimi olarak yuan cinsinden yapılabilir.

2014'te Çin-Rusya Mali İş Birliği Alt Komitesi'nin 16. toplantısında önerilen "Tek Kuşak, Tek Yol" stratejisinin uygulanması için yuanın ruble işlemlerine eşleştirilerek ödenmesine karar verildi. Komite yuanın yabancı para birimlerine eş zamanlı takas mekanizmasını resmi olarak kurmuş, böylece döviz işlemlerinin ödenmesinde iki para birimi arasındaki zaman farkından kaynaklanan takas risklerini ortadan kaldırmış ve Rusya ile Çin arasındaki milli para biriminden fon akışlarının güncelliğini iyileştirmiştir (Bank of Russia, 2014).

Dijital para birimleri, milli paraların mutabakatlarını hızlandırabilir, SWIFT için kısmi bir ikame oluşturabilir ve ödeme sistemlerinin küreselleşmesini sağlayabilir.

Çin ve Rus finans kurumları, UnionPay kartlarının verilmesi ve kabul edilmesinde işbirliğini güçlendiriyor. Çin Ziraat Bankası, 2009 yılında Rus tarafıyla işbirliği yaparak kullanıcıların Rus ATM'lerinden yuan, ruble cinsinden nakit çekmelerine olanak tanıyan bir banka kartı çıkardı. 2014 yılında China UnionPay, ruble ve yuan UnionPay kartları çıkarmak için Rus tarafıyla işbirliği yaptı. Nisan 2019 sonu itibarıyla, Rus kart düzenleyicileri 2.5 milyondan fazla UnionPay kartı çıkardı. Sberbank ve VTB Bank gibi büyük bankaların 100.000'den fazla ATM'si UnionPay kartlarını kabul edebiliyor (Yurou, 2019).

Çin-Rus Finansal İşbirliğinin Teknolojik Boyutu

Çin Döviz Ticaret Sistemi (CFETS), ruble ve yuan mutabakatı için takas risklerini ve farklı zaman dilimlerinde işlem yapma riskini azaltan ve döviz verimliliğini artıran yeni bir ödeme sistemi (PVP) kurdu (CFETS, 2010). Bu sistem sayesinde Çin ve Rusya arasındaki milli paralarla ticari işlemlerde SWIFT'i atlayabiliyor, bilgilerin gizliliğini sağlıyor ve sonuç olarak ABD'nin mali yaptırımlarından kaçınıbiliyor.

Harbin Bank uygulamaları Çin-Rus sınır ötesi e-ticaret çevrimiçi platformu uygulamalarına güzel bir örnek olmuştur. Söz konusu banka Çin-Rusya sınır ötesi e-ticaret çevrimiçi ödeme platformuyla, ihracatın zor, uzun ve maliyetli sorunlarını çözmek için basit ve verimli bir entegre çevrimiçi ağ geçidi sistemi ve çok kanallı bir platform kurmuştur (Shen & Westbrook, 2023). Harbin Bank örneğinin diğer Çin ve Rus bankalarına yaygınlaştırılması bekleniyor.

Dijital teknolojinin hızlı gelişimi alternatif kanalların açılmasını sağlıyor. Dijital para birimleri, milli paraların mutabakatlarını hızlandırabilir, SWIFT için kısmi bir ikame oluşturabilir ve ödeme sistemlerinin küreselleşmesini sağlayabilir. Çin'in MBDP'lerin (merkez bankası dijital para) uygulanmasında geldiği aşama Çin-Rus finansal işbirliğinin daha ileri bir boyuta taşınmasında önemli bir avantaj sağlıyor. Çin ve Rusya, dijital para birimlerinin araştırılması ve uygulanması konusunda geniş bir işbirliği alanına sahiptir.

Blok zincir teknolojisi, Çin'de halihazırda finans, borç verme, akıllı üretim ve lojistikte kullanılıyor. CAICT (Çin Bilgi ve İletişim

Teknolojileri Enstitüsü) verilerine göre Çin'de 1,400 civarında blok zincir şirketi bulunuyor. MIIT'nin (Çin Sanayi ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı) açıklamasına göre küresel blok zincir patentlerinin yaklaşık %84'ü Çin'deki şirketlere aittir. Çin ve diğer ülkeler, SWIFT'e alternatif olabilecek blok zincir teknolojisine dayalı merkezi olmayan sistem araştırmalarına hız veriyor. SWIFT gibi merkezi sistemlerle karşılaştırıldığında, dağıtılmış blok zinciri sistemleri, gerçek zamanlı işlemlerin hızını artırabilir ve uluslararası ödemelerin üçüncü taraf tarafından kesilmesini önleyebilir (CAICT, 2022).

Çin-Rusya Finansal İşbirliğinin Derinleşmesi İçin Öneriler

Yeni finansal sistemin kurulması için Çin-Rusya deneyiminin başarısı büyük önem taşıyor. Çin-Rus takas ve ödeme sisteminin dolarizasyonu azaltması ve yuanın ve rublenin kullanımını yaygınlaştırılması, Çin ile Rusya arasındaki ikili ticari ve ekonomik işbirliğinin güvenliğini ve kolaylaştırılmasını artırmaya yönelik bir harekettir. Ayrıca yapılan işbirliği ruble ve yuanın uluslararasılaşmasını teşvik etmek ve geliştirmek açısından da önem taşıyor. Ruble, yuan gibi milli paraların uluslararasılaşması alternatif rezerv paranın geliştirilmesi ve 5R gibi alternatifin daha kısa sürede hayata geçmesinde etken olacaktır. 2010'ların başından itibaren yoğunlaşan finansal işbirliğinde karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini birkaç başlık altında toplayabiliriz.

1. Alternatif ödeme kanallarının güçlendirilmesi hızlandırılmalıdır.

SPFS, CIPS ve PVP'nin entegre edilerek geliştirilmesi hızlandırılmalıdır. SPFS ve CIPS'in entegrasyonu hem yaygınlık hem de verimlilik açısından sürekli olarak güncellenmeli ve iyi-

leştirilmelidir. Söz konusu sistemler SWIFT sistemine karşı halen en güçlü alternatif ödeme sistemleridir.

2. Çin-Rus finansal işbirliği coğrafi olarak yaygınlaştırılmalıdır.

Gerek Çin'in Rusya içinde gerekse Rusya'nın Çin içinde ticari faaliyetlerini yaygınlaştırması beklenmektedir. Halen her iki tarafın doğrudan yatırım ve ticari faaliyetlerin sınırlarda yoğunlaşan ticari faaliyetlerin büyük şehirlerde yaygınlaşmadığı görülmektedir. Sınırdaki sıkışmış olan Çin-Rus ticari faaliyetlerinin daha büyük ölçeklerde büyük şehirlere taşınması gerekmektedir. Hong Kong'un statüsü bu süreç için önemli bir adaydır. Sınırdaki yapılan ticaretin finansmanı ve finansal altyapısı için bölgesel Çin bankaları uygundur. Rusya'da Rus bankaları muhabir banka hesaplarının sayısını artırmaya, muhabir banka hesaplarının coğrafi kapsamını genişletmeye, Çin bankalarını Rusya'da ek şubeler açmaya teşvik etmeye, daha fazla Çinli girişimin yatırım yaptığı bölgelerin yerleşim planına odaklanmaya teşvik edilmelidir.

3. Çin-Rus hükümetlerinin işbirliğini derinleştirilmesi gerekir.

CIPS ve SPFS sisteminin birleştirilmesinde pratikte karşılaşılan sorunlar, teknolojik uyumluluk ve takas saklama hizmetleriyle ilgili sorunlar konusunda daha hızlı adımlar atılabilmesi için her iki ülkenin teşvik politikalarını hayata geçirmesi ve uygulamalarda karşılaşılan bürokratik engelleri aşmak için düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Burada karşılıklı olarak finansal kurumların ve şirketlerin satın almaları veya birleşmeleri de teşvik edilebilir. İşin diğer bir boyutu ise söz konusu şirketlerin dijitalleşme süreçlerinin hızlandırılması ve her iki tarafın dijital platformlarının uyumlaştırılmasıdır.

4. Ticari bankaların işbirliği derinleştirilmelidir.

Her iki ülkenin ticari bankaları, yatırım ve finansman işbirliğini güçlendirmeli, özel yatırım fonları ve yatırım-kredi bağlantıları gibi yeni işbirliği modellerini teşvik etmeli, kapsamlı muhabir banka ilişkileri kurulmalıdır. Milli paralarla ticarete karşılaşılan teknik sorunların çözümü için daha çok çaba sarf edilmelidir. Bankaların sağladığı ürünlerde çeşitlemeye ve finansal işbirliğine uygun olarak yeni ürünlerin geliştirilmesine ağırlık verilmelidir. Akreditif, teminat mektubu, banka kartı, dış ticaret factoringi (alacaklandırma) gibi yeni araçların kullanımı güçlendirilmelidir. China UnionPay kartlarının Rusya'da, MIR Card'ın Çin'de kullanımının teşviki sağlanmalıdır. Söz konusu kartların ticari işlemlerde kullanılması için altyapı geliştirilmelidir.

Kaynakça

Bank of Russia. (2014). On financial cooperation subcommittee meeting of Russia-China committee. 5 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: http://www.cbr.ru/eng/press/PR/?file=30062014_113336eng2014-06-30T11_11_00.htm

Bank of Russia. (2022). Bank of Russia Foreign Exchange and Gold Asset Management Report. 7 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: https://cbr.ru/Collection/Collection/File/39685/2022-01_res_en.pdf

Bloomberg. (2022). Russia Mulls Big Purchases of 'Friendly' FX to Stem Ruble's Rise. 5 Mart 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-01/russia-mulls-buying-70-billion-in-yuan-friendly-currencies#xj4y7vzkg>

Bordo, M. D., Humpage O. F. ve Schwartz, A. J. (2015). U.S. Intervention during the Bretton Woods Era, 1962–1973. National Bureau of Economic Research. 10 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c13540/c13540.pdf>

CAICT. (2022). Report on the Development of China's Digital Economy (2022). 12 Mayıs 2023 tarihinde şu adresten alındı: http://www.caict.ac.cn/english/research/whitepapers/202208/t20220819_407677.html

CFETS. (2010). Public Announcement of China Foreign Exchange Trade System on Launching the Trading between RMB and Ruble in the Interbank Foreign Exchange Market. 10 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.chinamoney.com.cn/english/svcn-rl/20101122/160.html>

CGTN. (2023). Yuan overtaking dollar signals China's increasing financial influence. 20 Ağustos 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://news.cgtn.com/news/2023-07-30/Yuan-overtaking-dollar-signals-China-s-increasing-financial-influence-11PS38K1NDO/index.html>

Chaudhury, D. R., (2019). India-Russia-China explore alternative to SWIFT payment mechanism. The Economic Times. 22 Nisan 2023 tarihinde şu adresten alındı: https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/india-russia-china-explore-alternative-to-swift-payment-mechanism/articleshow/72048472.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst

CIPS. (2022). CIPS Participants Announcement No.78. 8 Mart 2023 tarihinde şu adresten alındı: https://www.cips.com.cn/en/participants/participants_announcement/58049/index.html

Dünya Bankası. (2023). Total reserves. 6 Haziran 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://data.worldbank.org/indicator/FI.RES.TOTL.CD>

Global Times (2021). China, Russia expand trade settlements in local currencies to counter US dollar hegemony. 4 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.globaltimes.cn/page/202109/1233386.shtml>

Global Times (2022). Chinese yuan becomes most traded foreign currency on the Moscow Exchange, surpasses the US dollar. 7 Mart 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.globaltimes.cn/page/202210/1276588.shtml>

Global Times (2023a). Russia to remove euro, only keeps yuan and gold in National Wealth Fund. 5 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.globaltimes.cn/page/202302/1285209.shtml>

Global Times (2023b). Over 70% trade between China, Russia is settled in local currencies: Russian finance minister. 13 Nisan 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.globaltimes.cn/page/202304/1289761.shtml>

Goldhub. (2023). Gold Demand Trends Full Year 2022. 7 Mayıs 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.gold.org/goldhub/research/gold-demand-trends/gold-demand-trends-full-year-2022/central-banks>

- McCauley, R.N., Schenk, C.R. (2023). BIS Working Papers No:851. 14 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.bis.org/publ/work851.pdf>
- OFAC. (2023). Office of Foreign Assets Control - Sanctions Programs and Information. 17 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://home.treasury.gov/policy-issues/office-of-foreign-assets-control-sanctions-programs-and-information>
- Perks, M., Rao, Y., Shin, J. ve Tokuoka, K. (2021). Evolution of Bilateral Swap Lines. International Monetary Fund. 27 Mart 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/08/06/Evolution-of-Bilateral-Swap-Lines-463358>
- Reuters. (2017). China establishes yuan-ruble payment system. 4 Mayıs 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.reuters.com/article/us-china-yuan-ruble-idUSKBN1CH0ML>
- Reuters. (2023). China's 2022 trade with Russia hit record \$190 bln – customs. 22 Nisan 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.reuters.com/world/china-customs-says-trade-with-russia-hit-new-high-2022-2023-01-13/>
- Rosalsky, G. (2020). Why Is The Fed Sending Billions Of Dollars All Over The World. 17 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.npr.org/sections/money/2020/04/21/839374663/why-is-the-fed-sending-billions-of-dollars-all-over-the-world>
- Russia Briefing. (2019). Russia, China, Set Up US\$1 Billion Technology Innovation Fund. 7 Nisan 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.russia-briefing.com/news/russia-china-set-us-1-billion-technology-innovation-fund.html/>
- SCIO. (2022). RMB. becomes 4th most active currency for global payments: SWIFT. 18 Nisan 2023 tarihinde şu adresten alındı: http://english.scio.gov.cn/chinavoices/2022-01/21/content_78003282.htm
- Shen, S. ve Westbrook, T. (2023). Chinese banks seize on Russia, oil trade to internationalise yuan. Reuters. 17 Mayıs 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.reuters.com/markets/currencies/chinese-banks-seize-russia-oil-trade-internationalise-yuan-2023-04-28/>
- Silk Road Briefing (2022). China Using Currency Credit Swaps To Help Re-Finance Errant BRI Projects. 26 Haziran 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.silkroadbriefing.com/news/2022/12/13/china-using-currency-credit-swaps-to-help-re-finance-errant-bri-projects/>
- SWIFT. (2017). Will the Belt and Road revitalise RMB internationalisation?. 15 Haziran 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.swift.com/swift-resource/125726/download>
- SWIFT. (2023). Swift Traffic Highlights. 5 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.swift.com/about-us/swift-traffic-highlights>
- The Economic Times. (2010). Russia China kick off yuan rouble trade. 12 Haziran 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://economictimes.indiatimes.com/markets/forex/russia-china-kick-off-yuan-rouble-trade/articleshow/7109328.cms>
- The People's Bank of China. (2023). Swap Agreements. 12 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <http://wzdig.pbc.gov.cn:8080/search/pcRender?pageId=9ec5ba-b6153e41c4b50556e7fa3c09d2>
- The Wall Street Journal. (2023). Russia Turns to China's Yuan in Effort to Ditch the Dollar. 20 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.wsj.com/articles/russia-turns-to-chinas-yuan-in-effort-to-ditch-the-dollar-a8111457>
- Trading Economics. (2023). China GDP Growth Rate. 10 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://tradingeconomics.com/china/gdp-growth>
- Tran, H. (2022). Internationalization of the renminbi via bilateral swap lines. Atlantic Council. 5 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.atlantic-council.org/blogs/econographics/internationalization-of-the-renmibi-via-bilateral-swap-lines/>
- V-Lab. (2023). Chinese Renminbi GARCH Volatility Analysis. 17 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://vlab.stern.nyu.edu/volatility/VOL.CNY%3AFOREX-R.GARCH>
- Weijia, H. (2022). Blaming swap lines futile in face of yuan internationalization. Global Times. 5 Mayıs 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.globaltimes.cn/page/202212/1281725.shtml>
- Wiggins, R. Z., Hoffner, B., Feldberg, G., Metrick, A. (2023). Central Bank Foreign Currency Swaps and Repo Facilities Survey. Journal of Financial Crises, 5(1), 25-111. 15 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://elischolar.library.yale.edu/journal-of-financial-crises/vol5/iss1/2>
- World Gold Council. (2023). 30 years of Gold Demand Trends. 5 Haziran 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.gold.org/goldhub/research/30-years-gold-demand-trends>
- Yurou. (2019). Moscow metro users can now use China UnionPay cards to pay fare. Xinhuanet. 18 Mayıs 2023 tarihinde şu adresten alındı: http://www.xinhuanet.com/english/2019-10/11/c_138464664.htm
- Zharikov, M. V. (2023). Digital Money Options for the BRICS. International Journal of Financial Studies, 11(1). 11 Şubat 2023 tarihinde şu adresten alındı: <https://doi.org/10.3390/ijfs11010042>